

5. Романські, германські та інші мови

Луцьова Т. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

РЕФЛЕКСИВНІ СХЕМИ ЕКФРАЗИСУ ЯК ЛІНГВОКОГНІТИВНА ОСНОВА РОЗГОРТАННЯ ЕКФРАСТИЧНОГО ПРОСТОРУ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЕСЕ ПРО ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (НА МАТЕРІАЛІ ЕСЕ ДЖОНА БЕРГЕРА І РОБЕРТА Х'ЮЗА ПРО ТВОРЧІСТЬ ЛЕОНА КОСОФФА)

У даному дослідженні методологічний апарат когнітивної лінгвістики застосовано для аналізу екфразису в есе про образотворче (візуальне) мистецтво сучасних англомовних авторів. Беручи за основу класичне визначення екафразису як “літературної репрезентації візуального мистецтва” [5, с. 297], у руслі сучасної тенденції до розширення екфразису за кількома лініями, у тому числі і за лінією жанрів [3, с. 225], ми екстраполюємо поняття екфразису на есе – твори нехудожньої літератури, враховуючи зауваження про те, що екфразис слід розглядати і стосовно текстів, які належать до мистецтвознавчої критики [5, с. 304]. Екфрастичний простір ми тлумачимо як складне вербально оприявлене когнітивне явище, пов’язане з породженням смислів у результаті взаємодії візуального та вербального. У розробці поняття “рефлексивна схема екфразису” ми спираємося на поняття “саморефлексивна література” (*self-reflexive literature*) у літературознавстві [7] і поняття “метакогніція” (*metacognition*) у когнітивній психології [4], а також на поняття схеми в когнітивній лінгвістиці [1].

Рефлексивною схемою екфразису в нашій роботі ми називаємо узагальнену власне авторську концептуалізацію екфразису, яка постає на основі рефлексивних (метакогнітивних) зусиль авторів есе витлумачити засадничі принципи, на основі яких вони створювали свої екфрастичні тексти про витвори образотворчого

мистецтва. У нашому матеріалі, який складають збірники есе про образотворче (візуальне) мистецтво сучасних англомовних авторів, рефлексивні схеми екфразису репрезентовані у передмовах до збірників, зокрема, у “*Preface*” Джона Бергера [2, с. xi-xii] і “*Introduction: The Decline of the City of Mahagonny*” Роберта Х’юза [6, с. 3-28].

Рефлексивну схему екфразису Джона Бергера можна реконструювати на основі тієї частини його передмови, яка дає відповідь на поставлене самим Бергером питання “*Yet what happens when I write – or try to write – about art?*” [2, с. xi], а саме: “*Having looked at a work of art, I leave the museum or gallery in which it is on display, and tentatively enter the studio in which it was made. And there I wait in the hope of learning something of the story of its making. Of the hopes, of the choices, of the mistakes, of the discoveries implicit in that story. I talk to myself, I remember the world outside the studio, and I address the artist whom I maybe know, or who may have died centuries ago. Sometimes something he has done replies. There’s never a conclusion. Occasionally there’s a new space to puzzle both of us. Occasionally there’s a vision which makes us both gasp – gasp as one does before a revelation.*” [2, с. xi-xii]. У питальному реченні за допомогою лінгвальної структури *I write – or try to write – about art* актуалізовано когнітивну сполуку ПИСАТИ ПРО ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО, яка репрезентує уявлення про явище екфразису. Лінгвальна структура *Having looked at a work of art* актуалізує когнітивну структуру ДИВИТИСЯ НА ТВІР ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА. Лінгвальна структура *[I] tentatively enter the studio in which it was made* репрезентує когнітивну сполуку ПТИ У МАЙСТЕРНЮ ХУДОЖНИКА, а лінгвальні структури *I address the artist* і *Sometimes something he has done replies* – когнітивну сполуку МАТИ ДІАЛОГ ІЗ ХУДОЖНИКОМ. Когнітивна сполука З МЕТОЮ ДІЗНАТИСЯ ПРО ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА оприявлена за допомогою лінгвальної структури *I wait in the hope of learning something of the story of its making*, когнітивна сполука ДОСЯГАЮЧИ НЕ ВИЗНАЧЕНОГО ВИСНОВКУ – за допомогою лінгвальної структури *There’s never a conclusion*, когнітивна сполука НОВЕ НЕЗРОЗУМІЛЛЕ – за допомогою лінгвальної структури *a new space to puzzle both of us*, концепт ОДКРОВЕННЯ

актуалізовано шляхом уживання лексеми *revelation*. Когнітивна сполука ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО СВІТ об'єктивована за допомогою лінгвальної структури *I remember the world outside the studio*. При цьому Бергером виділено чотири ключові концепти, за допомогою яких він розкриває зміст когнітивної сполуки ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА, а саме: НАДІЯ (*hopes*), ВИБІР (*choices*), ПОМИЛКА (*mistakes*), ВІДКРИТТЯ (*discoveries*), вербалізовані за допомогою вказаних у дужках лексем, які входять до складу лінгвальної структури *the hopes, of the choices, of the mistakes, of the discoveries implicit in that story*. У цілому рефлексивну схему екфразису Джона Бергера можна реконструювати таким чином: ПИСАТИ ПРО ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО – ЦЕ ПІТИ У МАЙСТЕРНЮ ХУДОЖНИКА, ЩОБ МАТИ ДІАЛОГ ІЗ ХУДОЖНИКОМ З МЕТОЮ ДІЗНАТИСЯ ПРО ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (ПРО НАДІЇ, ВИБОРИ, ПОМИЛКИ, ВІДКРИТТЯ ХУДОЖНИКА), ДОСЯГАЮЧИ НЕ ВИЗНАЧЕНОГО ВИСНОВКУ, А НОВОГО НЕЗРОЗУМІЛОГО І ОДКРОВЕННЯ І ПРИ ЦЬОМУ ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО СВІТ

Застосовуючи подібну процедуру, рефлексивну схему екфразису Роберта Х'юза можна реконструювати у вигляді таких чотирьох взаємопов'язаних тверджень: 1) ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗМІНЮЄТЬСЯ (наприклад: “*First there had been the Abstract Expressionists ... Then there were slightly younger painters whom Clement Greenberg and his school had nominated as the continuers of art history...*” [6, с. 3]), 2) ДЛЯ РОЗУМІННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ВАЖЛИВО БАЧИТИ ОРИГІНАЛ (наприклад: “*Only contact with the originals could have tested them ...*” [6, с. 3]), 3) КУЛЬТУРНИЙ КОЛОНІАЛІЗМ ЗАВАЖАЄ САМОСТІЙНО СПРИЙМАТИ ТВОРИ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА (наприклад: “*The essence of cultural colonialism is that you demand of yourself that your work measure up to standards that cannot be shared or debated where you live.*” [6, с. 4]), 4) У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ ПАНУЄ ІМПЕРІАЛІЗМ РИНКУ (наприклад: “*The difference today is that instead of an imperialism of place we have an imperialism of the market, operating internationally.*” [6, с. 5–6]).

Як бачимо, два автори конструюють різні рефлексивні схеми екфразису.

Актуалізація цих схем у конкретних есе результує у появі текстів, які по-різному відображають творчість одного й того ж художника. Продемонструємо це на прикладі аналізу есе Джона Бергера і Роберта Х'юза про творчість Леона Кософфа [2, с. 410–421; 6, с. 343–435].

Джон Бергер розпочинає своє есе з того, що фокусує увагу на історії (процедурі) створення картин Леоном Кософфом, наприклад, у наступному контексті вербалізовано когнітивну сполуку ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА: *“The way he paints his forms depends partly upon colour and tone, but also upon his digging into this mass of paint and so making indented lines, as in a relief. Textually his pictures look as if they were made of coloured, solidified engine grease as put into a grease gun.”* [2, с. 410].

Роберт Х'юз обирає іншу стратегію і на початку есе спирається на вербалізацію когнітивних структур ДЛЯ РОЗУМІННЯ ТВОРУ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ВАЖЛИВО БАЧИТИ ОРИГІНАЛ (наприклад: *“The English painter Leon Kosoff, now sixty-two, is hardly known in the United states, and his show at the Robert Miller Gallery is his first in New York City.”* [6, с. 343]) та У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ ПАНУЄ ІМПЕРІАЛІЗМ РИНКУ (наприклад: *“He is one of the two tortoises (the other, Frank Auerbach, also English) who cross the finish line just when so much of the short-winded art promoted in the eighties shows signs of flagging.”* [6, с. 343]).

У тексті есе Джона Бергера також актуалізовано когнітивну сполуку ПРИ ЦЬОМУ ПАМ'ЯТАЮЧИ ПРО СВІТ (наприклад: *“The general mood of Kosoff's work is profoundly pessimistic and might be compared to Beckett's the same hatred of any sensuous pleasure, the same modesty, the same belief in the equality of hopelessness – which in a ruthless, self-seeking society looks like compassion, but in fact isn't.”* [2, с. 410]), а в есе Роберта Х'юза – когнітивну структуру ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗМІНЮЄТЬСЯ (наприклад: *“When Neo-Expressionism arrived in the early eighties...”* [6, с. 343], *“... his sin (so to speak) was premature Neo-Expressionism, back in the fifties and sixties.”* [6, с. 344]).

Обидва автори згадують про учителя Леона Кософфа – художника Девіда Бомберга. При цьому в есе Джона Бергера актуалізовано когнітивну сполуку

ДОСЯГАЮЧИ НЕ ВИЗНАЧЕНОГО ВИСНОВКУ (наприклад: “*His idiom is Expressionist, but at the same time more analytical of spatial structure than, say, Rouault or Soutine. Probably his studies with Bomberg taught him to be analytical in this way.*” [2, с. 410]), а в есе Роберта Х’юза – когнітивну структуру ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗМІНЮЄТЬСЯ (наприклад: “... *he studied under David Bomberg – once a prodigy of the Vorticist movement, but by 1947 a forgotten man, a failure ... Bomberg gave him [...] a training in the relations between modernism and tradition ...*” [6, с. 343–344]).

Таким чином, рефлексивні схеми екфразису, сконструйовані у передмовах до збірок есе про образотворче мистецтво сучасних англомовних авторів, становлять лінгвокогнітивну основу для розгортання екфрастичного простору в цих есе і визначають авторську специфіку екфрастичного простору та смислів, які у ньому витворюються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демьянков В. З. (1996). Схема. *Краткий словарь когнитивных терминов* / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва: Моск. гос. ун-т, 179–181.
2. Berger, J. (2015). *Portraits: John Berger on artists* / Ed. Tom Overton. London, New York: Verso.
3. Brosch, R. (2018). Ekphrasis in the Digital Age: Responses to Images. *Poetics Today*. 39 (2): 225–243.
4. Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-development inquiry. *Psychology*. 34 (10): 906–911.
5. Heffernan, J. A. W. (1991). Ekphrasis and Representation. *New Literary History*. 22(2): 297–316.
6. Hughes, R. (1987/1992). *Nothing if not critical: selected essays on art and artists*. New York: Penguin Books.
7. Oxford reference: self-reflexive Available from: [https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100453429#:~:text=Quick%20Reference,fictional%20status%20\(see%20metafiction\).](https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100453429#:~:text=Quick%20Reference,fictional%20status%20(see%20metafiction).) (Accessed on 24.07.2020)